

การรับรู้ของสตรีสูงวัยเกี่ยวกับแนวคิดการดูแลครอบครัว: กรณีศึกษาในชุมชนแห่งหนึ่งของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์*

กันตวิษณุ จูเปรมปรี พย.ม.**

ตารุณี จงอุดมการณ์ PhD***

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา มีวัตถุประสงค์เพื่อบรรยายการรับรู้เกี่ยวกับแนวคิดการดูแลครอบครัวของสตรีสูงวัยในอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ โดยให้ข้อมูลเป็นสตรีสูงวัยที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 12 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ระหว่างเดือน พฤษภาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2560 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาของโคไลซี

ผลการศึกษาพบแก่นความคิดของการดูแลครอบครัว 4 แนวคิดหลัก ประกอบด้วย 1) ยามละอ่อนผ่อนภาระงานบ้าน: เสียสละเพื่อคนในเรือน ยอมสละความสุขส่วนตัว ดูแลเลี้ยงน้อง แบ่งเบาภาระครอบครัว 2) การเป็นเมียคือการเสียสละความเป็นส่วนตัว: สามีคือผู้นำครอบครัว ในฐานะของภรรยาต้องให้การดูแลครอบครัวด้วยความประณีตประนอม ให้ความรักความเข้าใจ และความเอื้ออาทรต่อกัน รวมทั้งช่วยทำงานหาเงินเลี้ยงครอบครัว 3) หัวใจคนเป็นแม่คือยอมเหนื่อยยากหากลูกสบาย: ผู้หญิงต้องเลี้ยงลูกด้วยตนเอง สั่งสอนให้ลูกเป็นคนดี และยอมลำบากเพื่อให้ลูกสบาย 4) เลี้ยงหลานชายหญิงคือสิ่งภูมิใจวัยชรา: เพื่อให้แม่ของหลานไปทำงานเป็นที่พึ่งพาของลูกหลาน และคนในครอบครัว โดยมีปัจจัยเงื่อนไขของการดูแลครอบครัว ประกอบด้วย ความเชื่อ ค่านิยมของครอบครัว ความรักและสัมพันธ์ภาพในครอบครัว ลักษณะของครอบครัวที่อยู่ร่วมกันมากกว่าสองรุ่นวัย สามารถส่งเสริมและจัดการการดูแลสมาชิกในครอบครัวได้ดี และความคาดหวังเพื่อให้ลูกมีความสามารถดูแลตนเองโดยไม่พึ่งพาพ่อแม่

ผลการศึกษาครั้งนี้บุคลากรทางสุขภาพ พยาบาลครอบครัว และนักวิจัยสามารถนำไปใช้ในการให้กำลังใจครอบครัวขยายพลังบวกเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจของสตรี กลุ่มเกเลสสมาชิกหญิงชายในครอบครัวตั้งแต่เยาว์วัยให้มีศักยภาพและสมรรถนะแห่งตนในการดูแลครอบครัวบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันอย่างมีคุณภาพต่อไป

คำสำคัญ: การรับรู้ของสตรีสูงวัย แนวคิดการดูแลครอบครัว อำเภอลับแล

*วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลเวชปฏิบัติครอบครัว คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

**นักศึกษาลัทธิสุตรพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลเวชปฏิบัติครอบครัว คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

***ศาสตราจารย์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Perceptions of Elderly Women in Relation to the Concept of Family Care: Case Studies in Community at Laplae District, Uttaradit Province.*

Kantawit Jooprempree M.N.S.**

Darunee Jongudomkarn PhD***

Abstract

This phenomenological qualitative study aimed to describe the perceptions of elderly women living in Laplae District, Uttaradit Province on the concept of family care. Data collection was conducted via in-depth interviews between May and December 2017 with twelve female participants aged 60 years and over to understand focus related experiences. Colaizzi phenomenological data analysis method was employed.

Results revealed four key themes as follows: 1) Lightening the family's chore when they are at the early age, making sacrifices for family members, waiving personal happiness, caring for younger sisters and brothers, and sharing responsibility by supporting the family. 2) Being a wife involved a self-sacrificing personality, whereas the husband was seen as the leader and the head of the home. As per a wife's roles, they had to provide care for family members with compromise, affection, understanding, and generosity - together with working to earn money for their family. 3) Mothers expected their children to be comfortable. Also, they had to care for their children by themselves, instruct children to be good children, and they went to the trouble of enhancing their children's happiness. 4) Elderly women's pride was found in helping care for grandchild thus allowing mothers to work; they could also be relied upon by children and family members. The conditions of family care consisted of belief and family values, affection and family relationships. Families comprising of more than two generations were encouraged to take care of and manage the family well. Family expectations for children were that they should be able to take care of themselves without over-dependence on their parents.

As per the results of this study, healthcare professionals, family nurses and researchers may apply these findings in supporting their family members, promoting women empowerment and preparing young children to be capable for their future role in taking care of the family on equality and quality basis.

Keywords: perceptions of elderly women, family care concept, laplae district

*Master of Nursing Science Thesis in Family Nursing Practitioner, Faculty of Nursing, Khon Kean University

**Master of Nursing Science in Family Nursing Practitioner, Faculty of Nursing, Khon Kean University

***Professor, Faculty of Nursing, Khon Kean University

บทนำ

ครอบครัวเป็นสถาบันที่สำคัญของสังคม เพราะทำหน้าที่ในการหล่อหลอมและขัดเกลาความเป็นมนุษย์ให้กับบุคคล และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางสังคมให้แก่สมาชิกในครอบครัว เพื่อให้เป็นคนดีมีคุณภาพและเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม¹ ครอบครัวเป็นกลุ่มที่มีความผูกพันกัน มีการกำหนดบทบาทระหว่างสมาชิกในครอบครัว ผู้หญิงมีความสำคัญในการดำเนินชีวิตของครอบครัวเนื่องจากวัฒนธรรมและบุคลิกลักษณะ บทบาทสำคัญของผู้หญิงที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง คือ การเป็นแม่ การดูแลบ้าน ดูแลสมาชิกในครอบครัวเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิง² ความเป็นแม่บ้านแม่เรือน จึงเป็นสิ่งที่แสดงออกถึงบทบาทที่ผู้หญิงถูกตรึงด้วยวัฒนธรรม³ โดยเฉพาะปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม และบรรทัดฐานทางสังคม การอบรมสั่งสอนลูกสาวในสังคมไทยมีความเข้มงวด โดยเฉพาะเรื่องของการรักษานวลสงวนตัว ซึ่งแตกต่างไปจากการอบรมสั่งสอนลูกชาย ที่สังคมไทยให้ความสำคัญเกี่ยวกับการเป็นผู้นำในครอบครัว ส่งผลให้คนในสังคมปฏิบัติต่อผู้หญิงและผู้ชายแตกต่างกัน โอกาสทางการรับรู้ของผู้หญิงและผู้ชายจึงแตกต่างกัน

สิ่งที่สะท้อนค่านิยมของสังคมไทยที่มีต่อสตรี และค่านิยมเหล่านี้ยังคงปรากฏอยู่และสืบทอดมาจนปัจจุบัน⁴ ดังสุภาษิตสอนหญิงที่กล่าวว่า “ค่านับนอบสามีทุกวันอย่าดูต้นต้อดิ่งตะบึงตะบอน ยามสิ้นแสงสุริยาอย่าไปไหนจุดไฟไฟเข้าไปส่องในห้องก่อน ระวังดูปูปัดสลัดที่นอนทั้งฟูกหมอนอย่าให้มีรูสสิ่ง ถ้าแม้ว่าภักสาเข้าไสยาสน์จงกราบบาททุกครั้งอย่าพลั้งหลง” จากสุภาษิตสอนหญิงดังกล่าว ทำให้มองเห็นภาพของสตรีไทย เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการดูแลครอบครัว การเป็นแม่บ้านที่ดีของสมาชิกในครอบครัวในสังคมไทยที่ปรากฏผ่านการเป็นเมีย นับว่ามีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งต่อการรับรู้ของสตรีเกี่ยวกับการดูแลครอบครัว แต่เนื่องจากยุคสมัยเปลี่ยนไปบทบาททางสังคมกับการดูแลครอบครัวเริ่มเปลี่ยนแปลง การทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดการดูแลครอบครัว ผ่านการศึกษาจากการรับรู้ของสตรีจึงเป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจ ทั้งนี้บุคคลที่อยู่ในครอบครัวที่ถือว่าเป็นบุคคลที่มีประโยชน์มากด้วยประสบการณ์กับเรื่องราวในชีวิตที่ผ่านมา นั่นคือกลุ่มของสตรีสูงวัยที่มีบทบาทสำคัญในครอบครัวเพราะเป็นบุคคลที่เพียบพร้อมไปด้วยความรู้และประสบการณ์ ผู้สูงอายุเป็นผู้มีคุณค่าและสร้างคุณค่าจากการมีบทบาทใน

ครอบครัว คือ เป็นผู้ให้การช่วยเหลือเกื้อกูลบุตรหลาน⁵ ผู้สูงอายุเป็นปราชญ์บุคคลที่มีความสำคัญทั้งในระดับครอบครัวและสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมไทย ผู้สูงอายุมองว่า การมีลูกหลานดูแลพุดคุยด้วย การมีลูกหลานที่ดี รวมถึงการได้ดูแลลูกหลาน ก็ทำให้ผู้สูงอายุสุขใจ⁶ ประสบการณ์ต่างๆ ของสตรีสูงวัยเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เข้าใจครอบครัว เพราะมีบทบาทสำคัญในครอบครัวในฐานะผู้ดูแล ย่อมต้องมีความเข้าใจครอบครัวและสามารถดูแลครอบครัวได้ดี

ผลจากการสังเกตปรากฏการณ์ทางสังคม จังหวัดอุดรดิตถ์เป็นพื้นที่ที่มีผู้สูงวัยมากเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ มีอัตราการสูงวัย 21.3 นับว่ามากที่สุดเป็นอันดับ 3 ของประเทศ⁷ มีความน่าสนใจทั้งในเรื่องสถานการณ์ผู้สูงอายุและวิถีการดำเนินชีวิตในครอบครัว ซึ่งปรากฏการณ์นี้สอดคล้องกับพื้นที่ของอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์ ผู้วิจัยมีโอกาสในการให้บริการด้านสุขภาพ พบว่าปัจจุบันสตรีสูงวัยชาวลับแลจำนวนหนึ่งต้องรับภาระทั้งงานบ้านและงานนอกบ้านเพื่อช่วยเหลือดูแลครอบครัว

ในยุคที่เน้นการบริการแบบสร้างเสริมสุขภาพเชิงรุก การเยี่ยมบ้านสามารถส่งเสริมการดูแลแบบองค์รวมด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์แก่ผู้สูงอายุทั้งตามสภาพปัจจุบันและเชิงรุก⁸ พยาบาลครอบครัวซึ่งต้องมีสมรรถนะในการเสริมสร้างและส่งเสริมสุขภาพครอบครัว มีแนวคิดเกี่ยวกับการปฏิบัติที่มีความไวเชิงวัฒนธรรมทั้งด้านบริบทและประเพณี เพื่อมุ่งเน้นการปฏิบัติการพยาบาลต่อการสร้างจุดแข็งของครอบครัวภายใต้สภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดำรงอยู่

ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาเพื่อตอบโจทย์วิจัยว่าการรับรู้ของสตรีสูงวัยเกี่ยวกับแนวคิดการดูแลครอบครัวเป็นอย่างไร ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา เพื่อให้ได้การรับรู้ ประสบการณ์ ด้วยถ้อยคำและภาษาของเจ้าของประสบการณ์ ซึ่งการได้ข้อเท็จจริงในเรื่องนี้ย่อมจะมีประโยชน์ในการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพสตรีในครอบครัว ให้มีศักยภาพและสมรรถนะแห่งตนในการดูแลครอบครัวอย่างมีคุณภาพได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อบรรยายการให้แนวคิดเกี่ยวกับการดูแลครอบครัว และศึกษาปัจจัยเงื่อนไขของการดูแลครอบครัวของสตรีสูงวัยในอำเภอลับแล จังหวัดอุดรดิตถ์

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดงานวิจัยเชิงคุณภาพ แบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological study) โดยมุ่งทำความเข้าใจความหมาย ประสบการณ์ชีวิตที่บุคคลได้ประสบเป็นหลัก⁹ เน้นความหมายเชิงลึกของลักษณะเฉพาะประสบการณ์ เกิดความชัดเจนในประสบการณ์ของคนจากการใช้แก่นแท้ของความรู้ เพื่อให้ได้การรับรู้ประสบการณ์ด้วยถ้อยคำและภาษาของเจ้าของประสบการณ์ โดยศึกษาตามแนวคิดของฮัสเซล¹⁰ ศึกษาเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตด้วยการค้นหาโดยตรง วิเคราะห์ และบรรยายปรากฏการณ์ที่เฉพาะเจาะจงอย่างเป็นอิสระโดยไม่ได้มีการทดสอบสมมุติฐานที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ใช้ความสามารถในการเข้าใจ เกี่ยวกับข้อค้นพบของประสบการณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดงานวิจัยเชิงคุณภาพ แบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological study) ศึกษาในชุมชนแห่งหนึ่ง ของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ กำหนดกลุ่มศึกษาตามคุณลักษณะเฉพาะแบบเปิดกว้างในกลุ่มสตรีวัย 60 ปี ขึ้นไป จำนวน 12 ราย ตามลักษณะการมีครอบครัว เป็นคนพื้นถิ่นโดยกำเนิด และสามารถสื่อสารภาษาไทยได้เข้าใจ เก็บข้อมูลในช่วงเดือน พฤษภาคม-ธันวาคม พ.ศ. 2560 ศึกษาโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก (In-depth interview) ร่วมกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การบันทึกภาคสนาม และการบันทึกเทป นำมาวิเคราะห์การสัมภาษณ์เชิงลึก ร่วมกับการสร้างข้อสรุปจากปรากฏการณ์ที่มองเห็นที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ จดบันทึกในภาคสนาม เกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรม

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยประสานกับเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลแห่งหนึ่ง ของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นผู้แนะนำผู้วิจัยกับผู้ให้ข้อมูล เมื่อผู้ให้ข้อมูลยินยอมเข้าร่วมงานวิจัย จากนั้นทำการเก็บข้อมูลเชิงลึกต่อไป จากการบอกต่อแบบไม่เป็นทางการ (Snow ball technique) ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการเตรียมความพร้อมในเรื่องของการศึกษาวัฒนธรรมท้องถิ่น สว่างสัมพันธ์ภาพและทำความรู้จัก เพราะสัมพันธ์ภาพที่ดีทำให้เกิดความไว้วางใจ¹¹ การสัมภาษณ์แต่ละครั้งจะใช้เวลาประมาณ 45-60 นาที ขึ้นอยู่กับผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน และ

สัมภาษณ์คนละ 2-3 ครั้งจนได้ข้อมูลอิ่มตัว ครอบคลุมเรื่องที่ต้องการศึกษาไม่พบประเด็นใหม่เพิ่มเติม

สถานที่วิจัย ศึกษาในชุมชนแห่งหนึ่งของอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

วิธีการวิจัย การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological study) ดังนี้ 1) การเรียนรู้ปรากฏการณ์ที่ได้รับการบอกเล่าจากผู้ให้ข้อมูล และลงไปในพื้นที่ศึกษาจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล และในหมู่บ้าน จากนั้นทำการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก 2) การวิเคราะห์ปรากฏการณ์ (Phenomenological analyzing) โดยใช้วิธีการของโคไลซซี่ (Colaizzi)¹² และ 3) การบรรยายปรากฏการณ์

ผู้ให้ข้อมูล พบคุณลักษณะและบริบทครอบครัวของผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) จำนวน 12 ราย ซึ่งมีวิถีชีวิตครอบครัวทั้งที่เหมือนและแตกต่างกัน จากการศึกษาพบว่า มีสตรีสูงวัย 8 ราย ลักษณะ “ผัวเดียว เมียเดียว” ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลกลุ่มใหญ่ของงานวิจัยที่มีลักษณะการมีครอบครัวอยู่ร่วมกับคู่สมรส มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีสตรีสูงวัย 1 ราย “มีหลายผัว” เคยมีคู่มากกว่า 1 ครั้ง ทุกข์ใจกับชีวิตครอบครัว ถูกตีตราจากสังคมว่าเป็นหญิงไม่ดี ครอบครัว “แม่มายเลี้ยงเดี่ยว” จำนวน 1 ราย ต้องเลี้ยงดูบุตรตามลำพังเพราะสามีเสียชีวิตตั้งแต่ยังสาว ครอบครัว “แม่มาย” สามีตายไม่ได้เลี้ยงดูบุตร จำนวน 2 ราย เมื่อสามีเสียชีวิตครอบครัวมีพร้อมทุกอย่าง ลูกเติบโตเป็นผู้ใหญ่ สามารถหาเลี้ยงตนเองได้ มีลูกหลานคอยดูแลช่วยเหลือ ครอบครัวส่วนใหญ่มีการดูแลครอบครัว และกิจกรรมหลักที่คล้ายคลึงกันในแต่ละระยะพัฒนาการครอบครัว มีกฎเกณฑ์หรือข้อกำหนดที่สมาชิกในครอบครัวยึดถือปฏิบัติแตกต่างกันตามค่านิยม ความเชื่อ แต่มีความคล้ายคลึงกันของวัฒนธรรมการดูแลครอบครัว จากข้อมูลเหล่านี้หากแต่มีข้อจำกัดด้านจำนวนของผู้ให้ข้อมูลในแต่ละคุณลักษณะวิถีครอบครัว ซึ่งต้องเป็นผู้สนใจในการให้ข้อมูล และประกอบกับลักษณะทางกายภาพ ภูมิศาสตร์ของพื้นที่ทางการศึกษาที่ไม่สามารถเข้าถึงบางพื้นที่ได้ เนื่องจากบางหมู่บ้านเป็นป่าเขาอยู่บนพื้นที่ห่างไกล แต่จากข้อมูลที่ได้สามารถมองเห็นข้อมูลเชิงลึกที่ปรากฏขึ้นกับวิถีการดูแลครอบครัวได้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) ตัวผู้วิจัยเป็นผู้ค้นหาความหมายของปรากฏการณ์ ความหมายของการเป็นบุคคลที่อยู่ในปรากฏการณ์นั้นๆ ถือเป็นเครื่องมือ

หลักที่สำคัญในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งผู้วิจัยมีการเตรียมความพร้อมในการอบรมวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และการเป็นผู้ช่วยนักวิจัยในการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อให้การศึกษาครั้งนี้มีคุณค่าและความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล 2) แนวคำถามในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Interview Guideline) ได้จากแนวคำถามในการสนทนากลุ่มจากการศึกษานำร่อง นำมาปรับแนวคำถามให้สอดคล้อง โดยผ่านการตรวจสอบแก้ไขจากอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อปรับแนวคำถามสำหรับเป็นแนวทางให้มีความชัดเจนมากขึ้น 3) แฟ้มบันทึกข้อมูลภาคสนามที่ได้มาจากการสังเกตสิ่งที่พบเห็นทางด้านโครงสร้าง และความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว การแสดงออกด้วยคำพูด ภาษาท่าทาง หรือการส่งสัญญาณต่าง ๆ 4) แฟ้มบันทึกภาคสนามจากการสัมภาษณ์ เป็นการบันทึกข้อมูลจากการทอดเทปบันทึกเสียง และ 5) เครื่องบันทึกเสียง

จริยธรรมในการวิจัย ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้คำนึงถึงการพิทักษ์สิทธิ์ด้านจริยธรรมของผู้ให้ข้อมูล โดยได้เสนอขอการรับรองจริยธรรมโครงการวิจัยจากมหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยผ่านการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2560

การตรวจสอบได้ของข้อมูล เกณฑ์การตรวจสอบได้ของข้อมูล (Criteria for establishing trustworthiness) ได้ยึดหลักตามเกณฑ์ของกูบาและลินคอน (Guba & Lincoln)^{13,14} ดังนี้ 1) ความน่าเชื่อถือ (Credibility) ผู้วิจัยมีโอกาสในการเยี่ยมบ้านให้บริการทางด้านสุขภาพ ศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรม และสร้างสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลจนเกิดความไว้วางใจอย่างเพียงพอที่ผู้ให้ข้อมูลพร้อมที่จะแบ่งปันประสบการณ์ชีวิตแก่ผู้วิจัย นอกจากนี้ผู้วิจัยมีการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) ที่ได้จากการสัมภาษณ์¹¹ ประกอบด้วยด้านข้อมูล (Data triangulation) โดยการศึกษาประเด็นเดียวกัน นำข้อมูลที่ได้ไปตรวจสอบกับสมาชิกในครอบครัว การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการกับผู้นำชุมชน ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาพิจารณาการอธิบายปรากฏการณ์เพื่อทดสอบความถูกต้อง และการตรวจสอบโดยวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์ควบคู่กับการสังเกตและจดบันทึก 2) แปลผลได้ตรงตรวจสอบได้ (Auditability) เป็นการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการอธิบายระเบียบวิธีวิจัยอย่าง

ละเอียด และ 3) ความเหมาะสม (Fittingness) เป็นการตรวจสอบผลการศึกษาที่ได้จากการสังเกตหรือการสัมภาษณ์ สามารถสะท้อนความคิดที่ได้จากการศึกษาในปรากฏการณ์หรือบริบทที่เกี่ยวข้องในบริบทสังคมที่คล้ายคลึงกัน

ผลการวิจัย

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 12 ราย พบว่า อายุเฉลี่ย 69 ปี สถานภาพสมรส (ร้อยละ 66.67) การอยู่อาศัยในครอบครัวอยู่กับคู่สมรสและบุตรหลาน (ร้อยละ 58.33) ส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพ (ร้อยละ 66.67) มีกิจกรรมทางสังคมเข้าร่วมชมรมผู้สูงอายุ (ร้อยละ 100) ลักษณะครอบครัวเป็นครอบครัวขยาย (ร้อยละ 83.33) รายได้ของครอบครัวเฉลี่ยประมาณเดือนละ 17,758 บาท รายได้ต่ำสุด 2,000 บาท และสูงสุด 60,000 บาท ความเพียงพอของรายได้พอใช้และเหลือเก็บ (ร้อยละ 75) ลักษณะที่อยู่อาศัยเป็นบ้านของตนเอง (ร้อยละ 100) มีสัมพันธภาพในครอบครัวรักใคร่กันดี (ร้อยละ 50) ผลการศึกษาพบแนวคิดการดูแลครอบครัวตามการรับรู้ของผู้ให้ข้อมูลดังนี้

1. การให้แนวคิดการดูแลครอบครัว

แนวคิดหลักที่ 1 ยามละอ่อนผ่อนภาระงานบ้าน

ชีวิตครอบครัวในวัยเด็กพบว่า ต้องยอมเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อความสุขของคนในครอบครัว ชีวิตครอบครัวในวัยเด็กการดำเนินชีวิตมีหลากหลายบทบาท งานหลักคือการดูแลเลี้ยงน้อง ช่วยพ่อแม่ทำมาหากิน เพราะครอบครัวมีพี่น้องหลายคนจึงต้องช่วยพ่อแม่แบ่งเบาภาระงานบ้าน “ไปเขาไปห้วยอีหละเบาะ หาผักกูด ผักก้านโถง หาปลาในน้ำเหมือง (ลำธารเล็กๆ) กัน กะเอาเก็บมาให้พ่อแม่อีเบาะ” (นางสี. ID 171060040304) อย่างไรก็ตามการเกิดเป็นลูกผู้หญิงต้องเสียสละเพื่อคนในเรือน ไม่ได้เรียนหนังสือเป็นค่านิยมซึ่งไม่นิยมให้ลูกผู้หญิงเรียนหนังสือ ส่วนใหญ่เรียนจบเพียงแค่ ชั้น ป.4 และออกจากโรงเรียนเพื่อมาทำหน้าที่ดูแลช่วยเหลืองานบ้านของครอบครัว ต้องเชื่อฟังคำสอนของผู้ใหญ่ พ่อแม่ว่าอย่างไรก็รับฟัง ไม่กล้าเถียง ต้องทำงานรับผิดชอบดูแลครอบครัวตั้งแต่เยาว์วัย “...จะไปมันก็ลำบากแต่ก่อน เพราะถ้าเราไปคนอื่นก็ไม่ได้เรียน มีน้องอีกตั้ง 7 คน ป้าคนที่ 3 เนอะ ให้น้องได้เรียน พ่อแม่ลูกเยอะไง อีกอย่างผู้หญิงจะเรียนไปทำไม แม้ก็ว่าอย่างนั้น ก็ออกมาคะ (มาช่วยงานบ้าน) ...”(นางเจ็ด. ID 191060070674)

แนวคิดหลักที่ 2 การเป็นเมียคือ เสียสละความเป็นส่วนตัว

การแต่งงานเป็นจุดเริ่มต้นของการสละความเป็นส่วนตัว เพราะต้องใช้ชีวิตร่วมกัน พี่พาสามีให้เป็นผู้นำครอบครัว การแต่งงานเป็นสิ่งสะท้อนถึงอนาคตทั้งชีวิตในการทำ ความเข้าใจกัน ศึกษาลักษณะอุปนิสัยใจคอซึ่งกันและกัน เพื่อทำความรู้จักกันในระดับหนึ่งจึงตัดสินใจคบเป็นคู่ชีวิต จากนั้น “ออกเรือนตามผัว” เป็นความจำเป็นต้องย้ายติดตามสามีไปสร้างครอบครัวอยู่ร่วมกัน ดังคำกล่าวที่ว่า “ช่วงแรกๆ นะ อยู่บ้าน บ้านของแฟนนี่นะ เพราะว่ามีน้องสองสามคน ยังไม่แต่งงานนี่นะเขาก็อยู่กะแม่เขา มาอยู่นะ อยู่ก็เป็นดินหมดเลยนิ ไม่มีอะไรเลยละ เอาเสามาปลูกๆ เอาสังกะสีมาล้อม ล้อมบ้านนี่นะ อยู่ที่นี่ะ อย่างโซกโซนเหมือนกัน แฟนของป้าไม่ไปที่อยู่บ้านเขาอะ” (นางสาม. ID 170560030368)

1) สามีเป็นใหญ่ เป็นผู้นำครอบครัว ยามเป็นเมียพบว่า อำนาจในการคิดและตัดสินใจเป็นฝ่ายของสามี เพื่อให้สามีดูแลครอบครัว ยามเมื่อขาดสามีทำให้ขาดที่พึ่งพิงชีวิตต่อสู่ด้วยความยากลำบาก อีกทั้งสังคมให้คุณค่ากับความเป็นผู้นำของฝ่ายชาย ดังคำกล่าวที่ว่า “ลุง..ลุงเป็นคนตัดสินใจ เพราะว่าป้าเป็นผู้หญิงบ้จางยะหย่ง ต้องฮือลุงเป็นคนคิดทำ ทุกอย่างเนอะ ลุงเขาเป็นคนตัดสินใจเอง” (นางสี่. ID 250560040362) ค่านิยมในสังคมให้ค่าของผู้หญิงทั้งสามเป็นผู้หญิงไม่ดี เป็นความน่าอับอาย สังคมไม่ยอมรับการที่ผู้หญิงทั้งสาม เมื่อกลับมาอยู่บ้านจึงถูกผู้เป็นแม่ตำหนิและไม่พอใจ กลายเป็นผู้หญิง “ทิ้งผัว” ต้องรับผิชอบดูแลตนเอง แบกรับความอับอายจากการถูกสังคมตีตรา ดังที่สตรีสูงวัยกล่าวว่า “แฟนกะเป็นคนที่ว่าติดสุราติดเพื่อนอ้อเตอะ ป้ากะหอบลูกมาอยู่บ้านกะแม่ หันแฟนมา กลับมาแม่กะตำเฮากะบ่ฮู้จะไปไหนเนอะ คนโบราณอยู่ ชาวบ้านว่าลูกทิ้งผัวมา อายุชาวบ้านอ้อเตอะ แม่กะตำ กะบ่น บางทีทำหย่งเขา กะบ่ฮู้เฮากิน ฮู้เฮาหากินเอง...” (นางสิบเอ็ด. ID 120660110381)

2) เสียสละดูแลครอบครัว การเป็นเมียต้องเสียสละความเป็นส่วนตัวในการดูแลสามี ช่วยกันทำมาหากิน ถึงแม้ว่าเกิดความไม่พอใจสามี ก็ไม่สามารถแสดงความคิดเห็นออกมาได้ ผู้อยู่ในฐานะเมีย ต้องยอมอดทนเพื่อประคับประคองให้ครอบครัวไม่แตกร้าง สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงมีความสุข “เขา (สามี) เป็นไฟเราจะเป็นน้ำเอาเตียงกันไปสู้กันไปมันกะบ่มีประโยชน์อะไร เฮากะยอมๆ ไป

กะแล้ว (นางแปด. ID 060660080260) “...เพราะว่าเขา (สามี) กะไปเป็นคนหาตัง ป้าก็เป็นคนใจเย็นก็ไม่ผัดกัน (ไม่ทะเลาะกัน) บางทีเขากลับดึกหน้อยก็ไม่ว่า...” (นางสาม. ID 1705600304117)

แนวคิดหลักที่ 3 หัวใจคนเป็นแม่ คือนิยมเหน้อยยากหากลูกสบาย

“แม่” ผู้อุทิศตนเพื่อลูกและครอบครัว เป็นผู้ทำหน้าที่เพื่อเลี้ยงลูก แม่ยอมเสียสละทุกอย่างเพื่อแลกกับความสุขของลูก เป็นสตรีเลี้ยงดูลูกคนเดียวเป็นหลัก เป็นชีวิตลำบาก โชกโซน ปากกัดตีนถีบ ทำงานหาเงินเลี้ยงลูก ยอมลำบากให้ลูกอยู่สบาย

1) เลี้ยงเอง ดูแลเอง การดูแลลูกจะเริ่มดูแลตั้งแต่แรกคลอด เลี้ยงลูกให้ได้กินนมแม่ การดูแลเลี้ยงลูกต้องเลี้ยงด้วยตนเอง จะไม่นำลูกไปฝากให้คนอื่นเลี้ยง “...อย่างสมัยก่อนต้องดูแลกันอย่างใกล้ชิด ลูกบ่เคยได้ไปฝากใคร บ่ต้องจ้างเขาเลี้ยง เลี้ยงเอง ดูแลเอง” (นางสอง. ID 160560020129) ในด้านของบทบาทหน้าที่ในการเลี้ยงดูลูกจะพบว่า มีบทบาทหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว ร่วมกับอบรมสั่งสอนให้ลูกเป็นคนดีของสังคม ไม่สร้างความสะดวกรื้อน เพื่อให้ครอบครัวมีอยู่มีกิน สามารถเลี้ยงตนเองได้ เป็นคนซื่อสัตย์ ดังคำกล่าวที่ว่า “กะสอนฮือเป็นคนดี กะบอกเราจะเป็นคนจน ช่วยกันทำการงานฮ้อง มันกะไปสวนจาดดี (อย่างดี)..” (นางสิบ. ID 110660100239)

2) งานต้องทำ ลูกต้องเลี้ยง การเลี้ยงดูดูแลลูกอย่างใกล้ชิด เมื่อไปทำงานในสวนนำเอาลูกใส่เข่ง หาบลูกเข้าไปสวนด้วย ลูกจึงอยู่กับแม่ทุกหนทุกแห่ง หรือแม้กระทั่งการทำงานรับจ้างทำไม้กวาดก็ต้องเลี้ยงลูกไปด้วย เมื่อถึงเวลารับประทานอาหาร ก็หาอาหารนำมาให้ลูกได้กิน “มันต้องปากกัดตีนถีบแต่ๆ นี่เลี้ยงลูกสมัยก่อน ปล่อยฮือเล่นแม่ทำงานไป เลี้ยงลูกไป ถึงเวลาเอาข้าวเอาน้ำฮือกิน พอตอนเย็นทำกับข้าวเสร็จก็เก็บเอาลูกไปอาบน้ำ ป้อนข้าวกินข้าว” (นางสอง. ID 160560020237)

แนวคิดหลักที่ 4 เลี้ยงหลานชายหญิงคือสิ่งภูมิใจวัยชรา

การเลี้ยงดูหลานเป็นความภาคภูมิใจอย่างหนึ่ง เป็นความสุขจากการดูแลหลาน ถึงแม้จะเหนื่อยที่ต้องเลี้ยงดูแต่กลับกลายเป็นความสุขทางใจที่เห็นลูกหลานเติบโต แม้ร่างกายที่เสื่อมถอยก็เต็มใจในการเลี้ยงดูหลาน เพียงเพราะให้แม่ของหลานไปทำงานหาเงินเลี้ยงตัวเองได้

1) เลี้ยงหลาน เพื่อให้แม่ของหลานไปทำงาน การดูแลครอบครัวในยามเฝ้า คือ การเลี้ยงดูหลานเป็นการเกื้อหนุน เพื่อให้พ่อหรือแม่ของหลานไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ “เพราะว่าลูกสาวมันมีลูกอยู่คนหนึ่ง ปากะรับเลี้ยงเองเพราะว่าจะปล่อยฮือแม่เขาไปประกอบอาชีพหาเลี้ยงตัวเองละ ก็เลี้ยงลูกของเขาอีก...” (นางสอง. ID 160560020368)

2) มีความสุขที่ได้เลี้ยงหลาน การเลี้ยงดูหลานเป็นการเกื้อหนุนแบบหนึ่งที่ทำให้เกิดความสุขทางใจ คือ รู้สึกมีความสุขที่ได้อยู่กับหลานๆ ถึงแม้หลานจะซุกซนแต่ก็มีความสุข สนุกสนาน สดชื่น และไม่เหงา “ไม่ได้เหงา เขาอยู่ใกล้ หลานก็เที่ยวมาหา ไม่ได้อยู่บ้านคนเดียว หลานอยู่นี่สองคนก็ดี (หัวเราะ)... โอ๊ยๆ มันชน คลานอะไรเต็ม (หัวเราะ)..”(นางสาม. ID 170560030462)

3) เหนื่อยแต่ต้องดูแล ในขณะที่เดียวกันถึงแม้จะมีความสุขในการเลี้ยงหลานแต่ในบางครั้งก็ทำให้รู้สึกเหนื่อยในการรับเป็นภาระเพื่อเลี้ยงดูหลาน แต่ต้องดูแล คอยอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี “หลานนี่ก็เลี้ยงเอง เพราะแม่เป็นคนเสริมสวย เลี้ยงคนเดียว...หลานคนนี่เลี้ยงเอง ก็เหนื่อย ต้องดูแลเขา สอนให้เขาไม่ไปเกร”(นางหนึ่ง. ID 150560010361)

4) เพราะความจำเป็น การเลี้ยงหลานเพราะหลานอยู่ด้วยตั้งแต่เยาว์วัย จำเป็นต้องเลี้ยงกันจนเติบโตใหญ่ จะให้ไปอยู่กับพ่อแม่ก็ไม่ยอม เพราะไม่สนิทใจ “หลาน เลี้ยงมาตั้งแต่สองเดือน ที่นี้เขาจะรักเอนะ นี่ก็ไปอยู่ไหนบ่ได้ละติดเอนละ คือรู้ว่าพ่อคนนั้นเป็นพ่อ คนนี้เป็นแม่ แต่จะอึดสนิทใจก็บ่เท่าฮือ เขาจะต้องเลี้ยงไป...”(นางสิบเอ็ด. ID 120660110259)

2. ปัจจัยเงื่อนไขการดูแลครอบครัว พบว่ามีปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการดูแลครอบครัวของสตรีสูงวัยที่ช่วยส่งเสริม หรือเป็นอุปสรรคต่อการดูแลครอบครัวเพื่อให้ครอบครัวสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคง สรุปได้ดังนี้

1) ความเชื่อ ค่านิยมของครอบครัว ความเชื่อที่ว่า “ผู้หญิงต้องดูแลครอบครัว” เป็นแม่บ้านอยู่ดูแลสามี และเลี้ยงลูก

“ลุง..ลุงเป็นคนตัดสินใจ เพราะว่าป้าเป็นผู้หญิงบ่จั่งยะหยัง ปากะเลี้ยงลูก ต้องฮือลุงเป็นคนคิดทำ ทุกอย่างเอนะ ลุงเขาเป็นคนตัดสินใจเอง หัวคิดนั้นมันแต่ลุง ลุงเป็นผู้นำเลย”(นางสี่. ID 250560040362)

2) ความรักและสัมพันธ์ภาพในครอบครัว ความรักความผูกพันกันส่งผลให้เกิดการดูแลซึ่งกันและกัน “ครอบครัวก็อยู่กันดีๆ รักลูกผัวอยู่กันต้องปะทะเลาะเบาะแว้งกัน ดูแลกัน... มีอะไรแบ่งปันกัน” (นางหก. ID 270560060370) ทำให้เห็นว่าความรักความผูกพันกันส่งผลให้เกิดการดูแลซึ่งกันและกัน

3) ลักษณะของครอบครัว พบว่า ครอบครัวที่อยู่ร่วมกันของคนมากกว่าสองรุ่นวัย ส่งเสริมให้เกิดการดูแลกันในครอบครัว สามารถจัดการดูแลครอบครัวได้ดี การมีลูกที่ดีไม่ทอดทิ้งพ่อแม่ ทำให้มีผลต่อการดูแลครอบครัว “ลูกคนใหญ่บ่ได้ทิ้งอยู่บ้านนี้ มีหยังกะทั้งนั้นละ เขากะช่วยเหลือพ่อแม่” (นางห้า. ID 260560050367)

4) ความคาดหวัง “มีลูกดี-ได้ดี-ดูแลเมื่อแก่เฒ่า” ช่วยส่งเสริมให้เกิดการดูแลกันในครอบครัว คาดหวังเพื่อให้ลูกได้ดี ดูแลตนเองได้ ไม่พึ่งพาพ่อแม่ “ลูกช่วยดูแล ถ้าเป็นเรื่องดูแลเรื่องพ่อ เขากะเป็นลูกผู้ชายอื้อเอนะ เขากะจะดูแลเรื่องอาหารการกิน...การไปหาหมอ ลูกเขาจะสนใจดี มีเบอร์ทุกอย่าง เขากะสนใจดี พ่อเป็นหยังหนา สนใจ” (นางเจ็ด. ID 050660070259) การช่วยเหลือดูแลเมื่อยามพ่อแม่แก่เฒ่า มีส่วนช่วยที่ทำให้ครอบครัวมีความสุข และเป็นที่ภาคภูมิใจของบุคคลในครอบครัว

การอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า สตรีสูงวัยมีการให้แนวคิดเกี่ยวกับการดูแลครอบครัว เป็น 4 แนวคิดหลักตามช่วงวัยของการมีครอบครัว คือ ยามละอ่อนผ่อนภาระงานบ้าน เสียสละเพื่อคนในเรือน การเป็นเมียคือเสียสละความเป็นส่วนตัว สามมีคือผู้นำครอบครัว มีอำนาจในการคิดและตัดสินใจเป็นฝ่ายของสามี ประนีประนอมยอมสามีเพราะคิดว่าสามีเป็นเสาหลักในการหาเลี้ยงครอบครัว “สามีกลับบ้านดึกก็ไม่ว่า เพราะคิดว่าเขาหาเงินมาให้” ทั้งนี้เป็นเพราะบรรทัดฐานทางสังคมของครอบครัว ค่านิยมที่ถูกปลูกฝังมาอย่างยาวนาน ประกอบกับบทบาทของผู้หญิงในสังคมไทยปรากฏผ่านการเป็นผู้ดูแล อ่อนหวาน ประนีประนอม ให้ทุกคนในครอบครัวอยู่ดีมีสุข¹⁵ หน้าที่ภายในบ้านเป็นพื้นที่ของผู้หญิง² บทบาททางเพศภาวะและบรรทัดฐานทางสังคม เป็นปัจจัยหนึ่งต่อกระบวนการสร้างความเป็นหญิงและความเป็นชายในสังคม¹⁶ สอดคล้องกับงานวิจัยของ มาลินี วงษ์สิทธิ์ และ ศิริวรรณ ศิริบุญ¹⁷ พบว่า สัดส่วนของผู้สูงอายุชายและหญิง

ทำกิจกรรมในครัวเรือนต่างประเภทกัน โดยผู้ชายเป็นผู้จ่ายค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและดูแลทรัพย์สิน ส่วนผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่ในการทำกับข้าว ทำความสะอาดบ้าน การเป็นหัวหน้าครัวเรือนผู้สูงอายุชายมักจะเป็นหัวหน้าครัวเรือนในสัดส่วนที่สูงกว่า

หัวใจคนเป็นแม่คือยอมเหนื่อยยากหากลูกสบาย “แม่” ผู้อุทิศตนเพื่อลูกและครอบครัว ยอมเสียสละทุกอย่างเพื่อแลกกับความสุขของลูก เพราะความรักที่มีต่อลูก ความเสียสละและผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ เป็นอุดมการณ์เรื่องความรักของแม่ แม้ก็คือผู้ที่รักลูก เสียสละเพื่อลูกได้เสมอ ส่วนหนึ่งในงานเขียนของท่าน ว.วชิรเมธี¹⁸ กล่าวข้อคิดอันประเสริฐว่า ลูกคือสิ่งมหัศจรรย์ที่สุดในชีวิตของแม่ แม่คือคนสำคัญที่สุดในชีวิตของลูก หากแม่ลูกไม่ผูกพันทั้งสิ่งมหัศจรรย์และสิ่งสำคัญจะกลายเป็นศูนย์รวมแห่งปัญหาชีวิตของกันและกันไม่จบสิ้น ความเสียสละของแม่จึงช่วยรักษาครอบครัวเอาไว้ได้ สอดคล้องกับพนารัตน์ พึ่งชัยภูมิ¹⁹ นั่นคือ แม่ทุกคนล้วนมีความสุข ภาคภูมิใจและเต็มใจที่จะรับภาระนั้น

เลี้ยงหลานชายหญิงคือสิ่งภูมิใจวัยชรา การเลี้ยงหลานเพื่อให้แม่ของหลานไปทำงาน ดูแลครอบครัวในฐานะผู้อุปถัมภ์ ผู้ช่วยเหลือครอบครัวเป็นที่พึ่งพาของลูกหลานทั้งนี้เป็นเพราะความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามกระแสสังคมทุนนิยมในยุคปัจจุบันเริ่มเข้ามามีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมและครอบครัว ผู้สูงอายุไม่ได้เป็นผู้สร้างภาระให้แก่สังคมอย่างเดียวนะไป แต่ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีศักยภาพ สามารถทำประโยชน์ให้แก่ครอบครัว และชุมชนได้ ครอบครัวไทยในยุคปี 2560 คงรวีชีวิตครอบครัวเริ่มเปลี่ยน ผู้สูงอายุต้องรับภาระเลี้ยงดูเด็กที่พ่อแม่ไปทำงาน ทำให้ผู้สูงอายุต้องทำงานเพื่อดูแลตัวเองและคนในครอบครัวไปหารายได้²⁰ สอดคล้องกับการศึกษาของนิลา จิระรัตนวรรณ และชนิษฐา นันทบุตร²¹ พบว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้มีคุณค่าและสร้างคุณค่าจากการมีบทบาทในครอบครัว คือเป็นผู้ให้การช่วยเหลือเกื้อกูลบุตรหลาน รูปแบบการดูแลและพึ่งพาอาศัยกันของครัวเรือนในชนบท

ในภาพรวมพื้นที่ที่มีความเป็นชนบทอย่างแท้จริง เรื่องการดูแลและพึ่งพาอาศัยกันก็ยังไม่ได้เปลี่ยนไปจากวิถีชีวิตแบบเดิมมากนัก

ส่วนปัจจัยเงื่อนไขการดูแลครอบครัว จากการศึกษาพบว่า ความเชื่อที่ว่า “ผู้หญิงต้องดูแลครอบครัว” เป็นแม่บ้านอยู่ดูแลสามี และเลี้ยงลูก ทั้งนี้เป็นเพราะตั้งแต่เดิมนั้น

คนไทยสอนผู้หญิง เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในครอบครัว การเป็นแม่บ้านที่ดีของสามี ต้องปรนนิบัติสามี เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงบทบาทที่ผู้หญิงถูกตรึงด้วยวัฒนธรรม²² ความรักและสัมพันธ์ภาพในครอบครัว ซึ่งลักษณะครอบครัวไทยยังเป็นลักษณะของแหล่งให้การสังคมสงเคราะห์เบื้องต้น มีความเอื้ออาทร ให้ความช่วยเหลือเครือญาติ²¹ หากมีปัญหาใดๆ สมาชิกในครอบครัวไทยส่วนใหญ่จะมีการแบ่งปันและร่วมกันแก้ไขปัญหา²² ลักษณะของครอบครัวและความคาดหวังพบว่า ครอบครัวที่อยู่ร่วมกันของคนมากกว่าสองรุ่นวัย ส่งเสริมให้เกิดการดูแลกันในครอบครัว สามารถจัดการดูแลครอบครัวได้ดี การให้ความสำคัญกับสามี ผู้อาวุโสในครอบครัว การมีลูกที่ดีไม่ทอดทิ้งพ่อแม่ ทำให้มีผลต่อการดูแลครอบครัว ส่วนความคาดหวัง “มีลูกดี-ได้ดี-ดูแลเมื่อแก่เฒ่า” เป็นความหวังช่วยส่งเสริมผลักดันให้เกิดการดูแลกันในครอบครัว ทั้งนี้เป็นเพราะ แหล่งประโยชน์ของครอบครัวด้านบวก ในด้านลักษณะของครอบครัว การรับรู้สถานการณ์ของครอบครัว และระบบความเชื่อของครอบครัว นำไปสู่การปรับเปลี่ยนและการปรับตัวของครอบครัวได้อย่างเหมาะสม²³ สอดคล้องกับการศึกษาของวลัยพร นันท์ศุภวัฒน์²⁴ พบว่า ครอบครัวชนบทมีบทบาทหลักในการทำมาหาเลี้ยงชีพ และอบรมสั่งสอนลูกหลาน เพื่อให้เกิดผลลัพธ์คือครอบครัวดี มีความพอเพียง มีอยู่มีกิน ลูกได้ดีมีงานทำ พึ่งตนเองได้ และลูกกตัญญู

ดังนั้นจากการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ภาพแนวคิดการดูแลครอบครัวแต่ละช่วงวัยมีความแตกต่างกันบ้างเล็กน้อยตามบริบท พัฒนาการของครอบครัวในระยะนั้น แต่แนวคิดหลักที่ยังคงอยู่นั้นคือ การดูแลครอบครัวเป็นบทบาทของผู้หญิง การเป็นลูกผู้หญิงในครอบครัว ต้องเสียสละ ไม่ว่าที่ปึกยุคสมัย ความคิดยังไม่เปลี่ยนแปลง บทบาทของผู้หญิงตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันที่ยังคงอยู่แม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไป นั่นคือ ผู้หญิงต้องรับภาระของความเป็นแม่ ดูแลครอบครัวให้อยู่ดีมีสุข มีความมั่นคง ยังคงเป็นหน้าที่หลักของผู้หญิงซึ่งเห็นความแตกต่างระหว่างผู้หญิงและผู้ชายค่อนข้างจะต่างกันในเรื่องของการให้คุณค่าเกี่ยวกับบทบาททางเพศ ผู้ชายก็ยังคาดหวังว่า หน้าที่การดูแลบ้าน ดูแลบุตร ยังเป็นของผู้หญิงเป็นหลัก ดังนั้นบทบาทหน้าที่การดูแลครอบครัวถูกกำหนดโดยปัจจัยทางวัฒนธรรม สังคม เกิดความคาดหวังต่อความเป็นหญิงและชาย และมีส่วนกำหนดความเชื่อ ค่านิยมทัศนคติต่อแนวคิดในการดูแลครอบครัว

ทุกครอบครัวต่างมีมรดกทางวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อสุขภาพ ครอบครัวและชีวิตครอบครัว พยาบาลครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการให้กำลังใจครอบครัว ขยายพลังบวกเพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจของสตรี กลุ่มเกลาสมาชิกหญิงชายในครอบครัวตั้งแต่เยาว์วัยให้มีศักยภาพและสมรรถนะแห่งตนในการดูแลครอบครัวบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันอย่างมีคุณภาพต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. การปฏิบัติการพยาบาลต่อการสร้างจุดแข็งของครอบครัวควรส่งเสริมบทบาทสตรีเพื่อเพิ่มคุณค่าในตนเองของสตรีในครอบครัวให้มีความเข้มแข็ง มีความสามารถในการจัดการตนเองและมีศักยภาพในการดูแลครอบครัวในแต่ละขั้นของพัฒนาการครอบครัว

2. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับความคาดหวังของผู้ชายต่อการดูแลครอบครัวของสตรีเพื่อให้ได้ข้อมูลองค์ประกอบใหม่ๆ ช่วยให้เกิดความเข้าใจตำแหน่งและบทบาทของทั้งผู้ชายและผู้หญิงในครอบครัวอย่างชัดเจน

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ที่ปรึกษา เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลทุกท่าน และผู้สูงอายุสตรีชาวลับแลที่ให้ความร่วมมือ ความไว้วางใจ และมอบโอกาสอันดีในการเก็บข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยเป็นอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

1. สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. ความสำคัญของครอบครัว [ออนไลน์] 2552 [เข้าถึงเมื่อ 14 ตุลาคม 2559]. จาก: <http://owf.go.th/wofa/modules/website/upload/article>
2. สาวดี บุญโท. งานสัมมนาเรื่อง หญิงไทยในยุคเปลี่ยนผ่านสู่ปัจจุบัน [ออนไลน์] 2556 . [เข้าถึงเมื่อ 7 มกราคม 2560]. จาก <http://portfoliosawadee.blogspot.com/2013/09/blog-post.html>
3. ประณี วงษ์เทศ. เพศและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์; 2544.

4. รักรอง นิลประภัสสร. คติธรรมในกลอนสุภาภิตของสุนทรภู่ คุณค่าที่ไม่เคยล้าสมัย [ออนไลน์] 2545 [เข้าถึงเมื่อ 4 มิถุนายน 2561]. จาก: <file:///C:/Users/Owner/Downloads/62287-Article%20Text-144677-1-10-20160712.pdf>
5. นิลภา จิระรัตนวรรณ และชนิษฐา นันทบุตร. คุณค่าผู้สูงอายุในวิถีชีวิตชุมชนชนบท The Value of Elderly In Rural Community. วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ 2557 ; 37(1): 83-93.
6. จิตกานันท์ ศรีจักรโคตร และคณะ. คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่ทำงานในบริบทสังคมวัฒนธรรมอีสาน. วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ 2559; 34(2): 41-48.
7. สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. ประชากรสูงอายุ : ปัจจุบันและอนาคต. กรุงเทพฯ: ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร; 2557.
8. อุไรรัตน์ บุญแท้, จุไรรัตน์ ดวงจันทร์, สถาพร แก้วจันทิก และสรลรัตน์ พลอินทร์. สภาวะสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ภายใต้การดูแลของเครือข่ายชุมชนร่วมกับครอบครัวเสมือน. วารสารการพยาบาลและการดูแลสุขภาพ 2560; 35(3): 175-185
9. ชัย โพธิ์สิตา. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง; 2550.
10. Husserl E. Phenomenology and the Crisis of Philosophy. New York: Harper & Row; 1965.
11. ศิริพร จิระวัฒน์กุล. การวิจัยเชิงคุณภาพทางการพยาบาลระเบียบวิธีวิจัยและกรณีศึกษา. กรุงเทพฯ: ส.เอเชียเพลส; 2555.
12. Colaizzi PF. Psychological research as the phenomenologist views it. In Existential-Phenomenological Alternatives for Psychology. Oxford University Press, London; 1987: 48-71.
13. Guba EG, Lincoln YS. Fourth generation evaluation. Newbury Park, CA: Sage; 1989
14. Lincoln YS. Guba EG. Naturalistic enquiry. Beverly Hills, CA: Sage; 1985.

15. กฤตยา อาชวนิลกุล, นริศรา แซ่ก้อย. ฤาปฏิบัติการของสังคมไทยในกระแสจารีตเรื่องเพศภาวะอ่อนกำลังลง. ใน ธวัช พาชื่น และพิมพ์วิทย์ บุญมงคล (บรรณาธิการ). เพศวิถีศึกษาในสังคมไทย (หน้า 57-72). กรุงเทพฯ: เจริญดีการพิมพ์; 2551.
16. รัชฎญลักษณ์ สวัสดิ์ไชย. การเรียนรู้บทบาทชายหญิงผ่านละครโทรทัศน์ประเภทตลกตามสถานการณ์ [วิทยานิพนธ์การศึกษาวารสารศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารสื่อสารมวลชน]. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ; 2554
17. มალიณี วงษ์สิทธิ์, ศิริวรรณ ศิริบุญ. ครอบครัวและผู้สูงอายุ: ศึกษากรณีกรุงเทพมหานครและจังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; 2541.
18. ว.วชิรเมธี. เรารักแม่. กรุงเทพฯ : หนังสือผูกเสี่ยว; 2547.
19. พนารัตน์ พึ่งชัยภูมิ. บทบาทของแม่ที่มีบุตรวัยทารกตามวิถีชีวิตของครอบครัวอีสานกรณีศึกษาที่อำเภอกะนวน จังหวัดขอนแก่น [วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพยาบาลครอบครัว]. ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2547.
20. ดารุณี จงอุดมการณ์และคณะ. การรับรู้ความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย การวิจัยเชิงคุณภาพ. วารสารพยาบาลศาสตร์และสุขภาพ 2560; 40(1): 14-27.
21. ปิยะธิดา ขจรชัยกุล. ความสุขในครอบครัวไทย สร้างได้ไม่ยาก การประชุมวิชาการอนามัยครอบครัวแห่งชาติ ครั้งที่ 6 [ออนไลน์]. 2552. [เข้าถึงเมื่อ 4 ตุลาคม 2560]. จาก:file:///C:/Users/Owner/Downloads/_22.pdf
22. วิมลทิพย์ มุกสิกพันธ์. สถานการณ์สุขภาพครอบครัวไทย ปี 2555. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการครอบครัวศึกษาระดับชาติ ประจำปี 2556. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์; 2556.
23. ดารุณี จงอุดมการณ์. การพยาบาลสุขภาพครอบครัวแนวคิดทฤษฎีและการประยุกต์ใช้ในครอบครัวระยะวิกฤต. กรุงเทพฯ: ปิยอนด์ เอ็นเทอร์ไพรซ์; 2558.
24. วลัยพร นันทศุภวัฒน์. บทบาทของครอบครัวไทยชนบทในการส่งเสริมพัฒนาการของผู้สูงอายุ [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศาสตร์]. ขอนแก่น: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2552.